

ЗМІСТ

<i>Чому Гамільтон важливий для України</i>	9
<i>Спеціальна передмова</i>	
<i>до українського видання</i>	11
<i>Передмова</i>	14
<i>Вступ</i>	17
<i>Розділ 1</i> Американський проєкт Александера Гамільтона	38
<i>Розділ 2</i> Додаткова модернізація: від Лінкольна до Франкліна Рузвельта	61
<i>Розділ 3</i> Довга доба Айзенгавера	83
<i>Розділ 4</i> Східноазійська модель	113
<i>Розділ 5</i> Гіпертрофія фінансів	143
<i>Висновки</i>	168
<i>Примітки</i>	173

Чому Гамільтон важливий для України

Економіка не зводиться до багаторівневих формул чи складних статистичних моделей. Розуміння економічних механізмів та успішних стратегій уходить корінням в історію, яка є єдиним надійним путівником для створення власного економічного дива. Нам потрібне не копіювання чужого досвіду (це практично неможливо), а адаптація та емуляція. Адже саме так колись США «вчилися» у Англії, а згодом Німеччина, Японія, Сінгапур, Південна Корея та Китай «вчилися» вже в Америки.

А повчитись є чому. Запорукою американського успіху був не вдалий збіг обставин, природна перевага чи невидима рука ринку. Найбільш успішною, заможною та впливовою країною США зробила економічна політика, яку вони майже безперервно проводили від часів свого заснування. У неї є назва — «американська економічна система». І є конкретний автор — перший міністр фінансів, один із батьків-засновників США, зображений на десятидоларовій банкноті — Александер Гамільтон. Ця книжка саме про них.

Автори блискуче розкривають сутність американської економічної системи та поглядів Гамільтона, спростовуючи міфи щодо «малої держави», політики невтручання та рівних умов. Ви сповідуєте рівні умови для імпортованих та місцевих товарів? Чи, можливо, лише для високотехнологічних виробництв та сировинного експорту? Вважаєте, що держава має взагалі піти з економіки? Ринок сам все вирішить і забезпечить добробут і гармонію? Гамільтон був протилежної думки. І саме тому Америка (а не Мексика чи Австралія) стала країною №1, створеною з нуля

за кількасот років. І збудована вона за лекалами Гамільтона, в яких держава — це не лише арбітр, а й архітектор економічної реальності та активний гравець на ключових ринках, як-от: інфраструктура, наукові дослідження, хай-тек, оборонка і не тільки.

Саме Гамільтон є автором терміну *infant industries* — новонароджені індустрії. Америка створювала і плекала їх, поки вони не ставали світовими чемпіонами. А коли глобальна конкуренція змінювала статус-кво в певних галузях на користь інших країн (як це було, наприклад, з Японією чи Китаєм), США включали потужні важелі і починали переважувати свою економіку. Американська економічна політика не тільки цілеспрямовано розширювала економічний простір, а й визначала його ландшафт. В Америці не просто «обирали переможців» в бізнесі, вони створювали їх і допомагали їм ставати глобальними чемпіонами. Прагматично і без зайвої реклами в економічних підручниках, більшість з яких ніби навмисно розроблялась для експорту до країн-конкурентів.

Водночас автори приділяють увагу не тільки успіхам США, а й неоліберальному провалу 1980-х років та роботі над помилками. Їхній аналіз та рекомендації для Америки на 100% релевантні та екзистенційно важливі для України.

Українська асоціація Римського клубу та видавництво «Наш Формат» вдячні компанії «Інтерпайп», CEO Club Ukraine та ГО «Реформація» за фінансову підтримку видання цієї важливої книги українською мовою. Після нашої перемоги світ має побачити нове економічне диво — українське.

*Президент Української асоціації Римського клубу,
член Наглядової ради Київського міжнародного
економічного форуму, д-р екон. наук*
ВІКТОР ГАЛАСЮК

СПЕЦІАЛЬНА ПЕРЕДМОВА ДО УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ

Боротьба, яку ми ведемо, триває вже понад століття. Вона то-читься за те, якою має бути промислова політика країни — тобто як спустити абстрактні теоретичні догми та доктрини на землю і збудувати корисну конкретну економіку.

У 1926 році Джон Мейнард Кейнс опублікував нарис «Кінець *laissez-faire*»¹. У ньому він стверджував, що приблизно до 1850 року держава і влада здебільшого були кайданами на світовому економічному розвитку, який проходив різні стадії: феодалізм, Порохові імперії², торговельне суспільство, промислове суспільство. Саме приватне підприємництво вело людство вперед, і щойно були встановлені основи власності, суспільної угоди та «прийнятного відправлення правосуддя», як нібито висловився Адам Сміт³, вже не можна було сказати, що «найкращий уряд той, який править найменше»⁴. Але достеменно було відомо те, що серед наявних на той час суспільств правити менше *найімовірніше* означало правити краще й робити суспільство заможнішим.

Утім, до 1850 року залишки аристократії доби феодалізму та Порохових імперій, які збирали там, де не сіяли, швидко відходили в минуле. Ба більше, навіть під час переходу від торговельного до промислового суспільства стало ясно, що прогресивному й успішному суспільству потрібно більше, ніж те, що Майкл

¹ Порохові імперії — збірний термін, введений Маршалом Годжсоном і Вільямом Макнілом для трьох тюрко-мусульманських імперій: Османської імперії, імперії Сефевідів та імперії Великих Моголів. Охоплює період їхнього процвітання, тобто XVI–XVIII століття. — *Прим. пер.*

Поланьї назвав «корисливою інституцією» ринку⁴. Воно потребувало й «довірчої інституції» науки, де людей мотивувало бажання завоювати схвалення та престиж. А також містків між ринком і наукою: інженерної справи, секторів фінансів та виробництва, які мали мобілізувати ресурси, щоб застосувати знання на практиці й навчитися перетворювати теоретичні можливості на ефективні виробничі процеси. У США геній Александера Гамільтона та його наступників у побудові оригінальної «американської системи» економічного розвитку помітив це в той час, коли мало хто це бачив, і втілив у життя. Таким чином у другій половині XIX століття США стали не просто аграрною Аркадією (багатолюднішою за Австралію, але в іншому схожою на неї), а локомотивом промисловості, інженерної справи та науки, що стрімко мчав уперед.

Про це ми й розповідаємо в нашому «Американському економічному диві».

Але є ще дещо. Після 1850 року людство рушило далі. Воно перейшло до прикладних наук, потім до масового виробництва, глобальних ланцюгів доданої вартості, а тепер рухається до інформаційного та біотехнологічного суспільства. Кожен такий стрибок і перехід зменшував практичну користь від ідеї про те, що економічне життя та зростання слід залишити виключно на розсуд ринку. Належна роль держави теж змінювалася з кожним таким переходом. Зрештою, «невидима рука» Адама Сміта розташовується на одному кінці передпліччя. А на іншому є лікоть, який потребує опори. І держава має по-різному розміщувати й підтримувати цей лікоть, адже з часом змінюються і технології, що лежать в основі економічного розвитку.

У нашій книжці ми намагаємося розповісти цю історію державної економічної політики та неодноразового перегляду економічної ролі держави.

Однак у 1980-х роках відбулося серйозне зрушення. Американське урядування та промислова політика перестають бути прагматичними й набувають значно більшого ідеологічного забарвлення. З'являється настанова, що замість фокусування на тому, що працює, люди мають миритися з будь-якою

несправедливістю та вбогістю ринку. Їх змусили уподібнитися до головного героя біблійної книги Йова: «Ринок дав — і ринок взяв, нехай буде ім'я ринку благословенне».

Ми намагаємося розповісти й про це.

Цю передмову ми завершимо ще однією думкою. В економіці, що розвивається, існує інший баланс між розміром ринку й вказівками некорумпованої функціональної держави. Її промислова політика має менше спиратися на ринок. Їй не настільки потрібно те, що ринок робить найкраще, а саме краудсорсинг невідомих досі ідей для вирішення проблем технологічних процесів. Більше потрібно те, що краще виходить у держави — освіта, інфраструктура й мобілізація ресурсів.

СТІВЕН КОЕН
і БРЕДФОРД ДЕЛОНГ,
травень 2023 року

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка не пропонує жодних нових вагомих фактів. Вона не викладає жодних нових економічних теорій. Не містить аналізу жодних нових наборів даних. У ній не використовуються якісь нові статистичні інструменти. Якщо ж ми випадково зробили щось із вищевикладеного, то в певному сенсі програли. І програли цілковито, якщо ця книжка не вийшла доступною, читабельною та цікавою.

Усе, про що йдеться в цій книжці, є (або принаймні було) добре й широко відомим.

Та останнім часом здається, що багато чого забулося. Тож ця книжка є спробою зробити дещо важливе. Простими й конкретними словами нагадати нам, як американській економіці знову й знову надавали нової форми й вдихали в неї нове життя. І відбувалося це завдяки позбавленій усяких сентиментів взаємодії держави, яка проводила широку економічну політику, та підприємців, які шукали нові можливості для бізнесу.

Отже, ця книжка — про державу й підприємництво. Але ми не будемо повторювати переконливі й загальновідомі аргументи про те, що для процвітання підприємницької економіки необхідне середовище з широким спектром свобод, захисту і заохочень. Вважаймо ці аргументи аксіомами.

Ми хочемо поговорити про інший важливий взаємовплив держави й підприємництва, що має дуже велике значення.

Держава у Сполучених Штатах неодноразово відкривала новий економічний простір і робила все для того, щоб заохотити підприємців увійти в цей простір, запроваджувати в ньому

інновації, розширювати його і з часом — змінювати економіку. Щоразу (а таких випадків було чимало) це робилося прагматично. Вибір економічного простору здавався очевидним, а засоби (хоча впливові кола зазвичай мали перевагу) ніколи не були яскравою ідеєю якогось тямущого економіста або поважного комітету; ними ніколи не керувала ідеологія, як у чистому вигляді, так і під маскою теорії. І щоразу в довгій економічній історії Америки (за винятком нещодавньої модернізації, де в основі була радше ідеологія, ніж прагматизм) результати були дуже позитивними.

Якщо дивитися глобально, з висоти пташиного польоту, то три століття тому найбільш розвинені цивілізації світу були приблизно однаковими за рівнем процвітання. Сьогодні північноатлантичні держави (зокрема й кілька «почесних» північноатлантичних країн на кшталт Японії та Австралії) є багатшими за інші щонайменше вп'ятеро. І цією відмінністю від решти світу вони завдячують переважно економічній політиці. Ніхто з серйозних аналітиків не сперечається, що зміцнення Західної Європи після Другої світової війни, зростання Китаю після 1975 року й відносний економічний занепад Аргентини після 1913-го зумовила переважно правильна чи неправильна економічна політика.

З цього світового переліку зрозуміло, що політика таки має значення. Економічна політика в державах з розвинутою економікою зосереджується на заходах, що працюють для людей, які намагаються збільшити продуктивність на місцях, а не на голосах божевільних при владі або доктринах графоманів від науки. Саме такий урок дає нам прочитання економічної історії. Правильна економічна політика (і правильна політична економія, що дозволить країні проводити правильну економічну політику) мала й має надзвичайно важливе значення для досягнення процвітання. Але світовий погляд з висоти пташиного польоту не може дати нам достатньо деталей, щоб зрозуміти, що означає «здійснення правильної економічної політики» або як саме це відбувається.

Для цього нам потрібно опуститися нижче.

Тому ця книжка зосередиться на Сполучених Штатах, які, на щастя для нас, є місцем, де економічна політика протягом пари останніх століть була, поза сумнівом, найуспішнішою.